

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2021

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

ირაკლი ადამიანი*

უცხოური ინვესტიციების დაცვა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული საგარტოლით

დღევანდელ ეკონომიკურ რეალობაში სახელმწიფოები ერთმანეთს კონკურენციას უწევენ უცხოური ინვესტიციების მოზიდვაში. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია გამოიკვეთოს ყველა ის სამართლებრივი მექანიზმი, რომლითაც უცხოელ ინვესტორს ძალუძს საკუთარი ინვესტიციის დაცვა ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს თვითნებობისაგან. აღნიშნული მიზნობრიობით, სტატია იკვლევს საქართველოს მიერ დადებულ საინვესტიციო ხელშეკრულებებში განსაზღვრულ საინვესტიციო დავების გადაწყვეტის მექანიზმებს და ასეთი დავის გადაწყვეტისათვის ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს სასამართლო თუ ადმინისტრაციული სისტემის არჩევის შემთხვევაში, დამატებით შეისწავლის თუ რა შესაძლებლობები აქვს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს აღადგინოს უცხოელი ინვესტორის დარღვეული უფლებები.

საკვანძო სიტყვები: უცხოური ინვესტიცია, საინვესტიციო დავები, საქართველოს საინვესტიციო ხელშეკრულებები, იურიდიული პირის ადგილსამყოფელი, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, საკუთრების უფლება.

1. შესავალი

თანამედროვე მსოფლიოში, როდესაც ქვეყნების ეკონომიკური განვითარება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ინვესტიციებზე და განსაკუთრებით, უცხოურ ინვესტიციებზე, თავისთავად წარმოიჭრება ისეთი გადამწყვეტი საკითხი, როგორცაა მათი დაცვა ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში. მართალია, თითქმის ყველა სახელმწიფოს, მათ შორის, ეკონომიკურად განვითარებულ სახელმწიფოებს, აქვთ შესაბამისი კანონმდებლობა, აგრეთვე ინტენსიურად იღებენ ორმხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულებები, საერთაშორისო თანამეგობრობამ მაინც შეიმუშავა მთელი რიგი მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებები¹, რომლებიც ინვესტიციების დაცვას ისახავს მიზნად. მიუხედავად ამისა, მაინც არსებობს საინვესტიციო დავების მონაწილეთა მიერ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსადმი მიმართვის შემთხვევები. აქედან გამომდინარე, მოცემულ სტატიაში გამოკვლეული იქნება ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ უცხოური ინვესტიციების კუთხით განხილული კონკრეტული კაზუსები, რათა პასუხი გაეცეს შეკითხვას, თუ რა შემთხვევებში სარგებლობენ უცხოელი ინვესტორები უფლებით, მიმართონ ევროსასამართლოს და რა უპირატესობა ან ნაკლოვანება აქვს დავის მოწესრიგების ამ მექანიზმს საერთაშორისო საინვესტიციო დავების გადაწყვეტის ისეთ ეფექტიან მექანიზმებთან შედარებით, როგორცაა საერთაშორისო არბიტრაჟი.

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის მოწვეული ლექტორი.

¹ ნიუ იორკის კონვენცია უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ (1958), ენერგეტიკული ქარტიის ხელშეკრულება (1994), ჩრდილოამერიკული თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება (1992) და ა. შ.

2. უცხოელი ინვესტორი როგორც საინვესტიციო-სამართლებრივი ურთიერთობების სუბიექტი

უცხოელი ინვესტორი შეიძლება იყოს როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირი, თუმცა უმრავლეს შემთხვევაში, ინვესტორი სწორედ კომერციულ იურიდიულ პირს წარმოადგენს. იმისათვის, რომ ინვესტორმა ისარგებლოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით მისთვის მინიჭებული უფლებებით, მისი მოქალაქეობა (ეროვნულობა) გადამწყვეტი ხდება ხოლმე². ფიზიკური პირების შემთხვევაში, ინვესტორის მოქალაქეობის საკითხის განსაზღვრისას საინვესტიციო ხელშეკრულებები, ძირითადად, გამოდიან მათ მიერ გაცხადებული სახელმწიფოს მიერ დადგენილი კანონმდებლობიდან³, თუმცა ზოგიერთ საინვესტიციო ხელშეკრულებას ასევე შემოაქვს ალტერნატიული კრიტერიუმი, როგორცაა რეზიდენტობა ან დომიცილეობა⁴. საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის 2001 წლის 18 ოქტომბერს დადებული შეთანხმების „საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და დაცვის შესახებ“ 1.1. „ა“ პუნქტით, ფიზიკური პირი განიშარტება როგორც პირი, რომელიც „ამ ხელისშემკვრელი მხარის კანონმდებლობის თანახმად ითვლება მის მოქალაქედ“⁵.

კომერციული იურიდიული პირების შემთხვევაში, მათი ამა თუ იმ სახელმწიფოსადმი კუთვნილების საკითხზე ყველაზე მეტად გაბატონებულია ინკორპორაციის ან საქმიანობის ადგილსამყოფელის კრიტერიუმის შესახებ მოსაზრება⁶: „საერთაშორისო სამართლისა და პრაქტიკის შესაბამისად, იურიდიული პირის ეროვნულობის დადგენისათვის რამდენიმე კრიტერიუმი არსებობს. ყველაზე მეტად გავრცელებულია ინკორპორაციის ან რეგისტრირებული ოფისის ადგილმდებარეობა. ალტერნატიულად ცენტრალური ადმინისტრაციის ან ეფექტური ადგილსამყოფელის ადგილიც შეიძლება იქნეს მხედველობაში მიღებული“⁷. საგულისხმოა, რომ ეს მოსაზრება გაზიარებულია ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში⁸.

ზოგიერთ შემთხვევაში ინვესტორ იურიდიულ პირად ასევე შეიძლება განიხილებოდეს საწარმო, რომელიც შეიძლება, არ აკმაყოფილებდეს ზემოხსენებულ კრიტერიუმს, მაგრამ პირდაპირ ან არაპირდაპირ კონტროლდებოდეს ხელისშემკვრელი სახელმწიფოს მოქალაქის ან იმ იურიდიული პირის მიერ, რომელსაც სათავო ოფისი ერთ-ერთი ხელისშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე აქვს და დაფუძნებული ან სხვაგვარად ორგანიზებულია ამ ხელისშემკვრელი სახელმწიფოს კანონმდებლობის შესაბამისად⁹.

რაც შეეხება ინვესტიციას, ზოგადად, უცხოურ ინვესტიციად განიხილება უძრავი ან მოძრავი ქონება, აქციები, მოთხოვნის უფლება, ნოუ-ჰაუ, ინტელექტუალური საკუთრება და

² Dolzer R., Schreuer C., Principles of International Investment Law, Oxford University Press, 2006, 46.

³ OECD, International Investment Law: Understanding Concepts and Tracking Innovations, 2018, 8, <<https://www.oecd.org/investment/internationalinvestmentagreements/40471468.pdf>> [14.09.2021].

⁴ იქვე.

⁵ „შეთანხმება საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და დაცვის შესახებ“, მიღების თარიღი: 18/10/2001, ძალაში შესვლის თარიღი: 01/03/2004.

⁶ Dolzer R., Schreuer C., Principles of International Investment Law, Oxford University Press, 2006, 49.

⁷ Autopista v. Venezuela, Decision on Jurisdiction, [2001], (ICSID Reports 419, para. 107), ციტ.: Dolzer R., Schreuer C., Principles of International Investment Law, Oxford University Press, 2006, 49.

⁸ იოსელიანი ალ., სახელმეკრულებო საკოლიზო სამართალი, თბ., 2011, 157-158;.

გაბისონია ზ., ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბ., 2011, 138-156.

⁹ „შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და იტალიის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და ურთიერთდაცვის შესახებ“, მუხლი 1.4., მიღების თარიღი: 15/05/1997, ძალაში შესვლის თარიღი: 26/07/1999.

ა. შ. უფრო ზუსტი ჩამონათვალი მოცემულია ხოლმე ორმხრივ ან მრავალმხრივ ხელშეკრულებებში. მაგალითად, საქართველოსა და შვედეთის სამეფოს შორის დადებული ხელშეკრულების თანახმად, „ტერმინი „ინვესტიცია“ ნიშნავს ნებისმიერი სახის ქონებას, რომელსაც პირდაპირ ან არაპირდაპირ ფლობს ან აკონტროლებს ერთი ხელშემკვრელი მხარის ინვესტორი მეორე ხელშემკვრელი მხარის ტერიტორიაზე, იმ პირობით, თუ ინვესტირება განხორციელდა მეორე ხელშემკვრელი მხარის კანონებისა და კანონქვემდებარე აქტების შესაბამისად, და რომელიც მოიცავს შემდეგს, და არა მხოლოდ:

a) მოძრავი და უძრავი ქონება, ასევე ნებისმიერი სხვა ქონებრივი უფლება, როგორცაა იჯარა, იპოთეკა, ყადაღა, გირაო, უზუფრუქტი და მსგავსი უფლებები;

b) კომპანია ან საწარმო, ან ნილები, აქციები, ან კომპანიაში ან საწარმოში მონაწილეობის სხვა ფორმები;

c) ფულის ან ნებისმიერი ისეთი შესრულების მოთხოვნის უფლება, რომელსაც გააჩნია ეკონომიკური ღირებულება;

d) ინტელექტუალური საკუთრების უფლებები, ტექნიკური პროცესები, საფირმო დასახელებები, ნოუ-ჰაუ, გუდვილი და სხვა მსგავსი უფლებები;

e) კანონის, ადმინისტრაციული განჩინებების ან ხელშეკრულების საფუძველზე მინიჭებული სამეწარმეო კონცესიები, მათ შორის ბუნებრივი რესურსების მოძიების, კულტივირების, მოპოვების ან გამოყენების კონცესიები¹⁰.

თუმცა საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის „საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და დაცვის შესახებ“ 1.1. „ჩ“ პუნქტის შესაბამისად, „კომერციული გარიგებები, რომლებიც განკუთვნილია მხოლოდ საქონლით ან მომსახურებით ვაჭრობისათვის და სამ წელიწადზე ნაკლებადიანი კომერციული გარიგებების დასაფინანსებლად გამოყოფილი კრედიტები, სხვა სახის სამ წელზე ნაკლებადიანი კრედიტები, ისევე როგორც სახელმწიფოსათვის ან სახელმწიფო საწარმოებისათვის გამოყოფილი კრედიტები“, არ არის მიჩნეული ინვესტიციად¹¹.

ამდენად, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ მართალია, სახელმწიფოებს შეუძლიათ თავად განსაზღვრონ ტერმინი „ინვესტიციის“ ცნების შინაარსი, მაგრამ იქიდან გამომდინარე, რომ ინვესტიციების შესახებ დადებული ხელშეკრულების შინაარსი, ძირითადად, სტანდარტული საინვესტიციო ხელშეკრულებიდან გამომდინარეობს, მათი ცნება ერთმანეთს ნააგავს. თუმცა ფაქტია, რომ ინვესტიცია მრავალი კომპონენტისაგან შედგება.

3. უცხოელ ინვესტორთან წარმოშობილი დავის განმხილველი ორგანოები

როგორც ორმხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულებები, ისე საინვესტიციო საკითხების მომწესრიგებელი მრავალმხრივი ხელშეკრულებები ითვალისწინებენ უცხოური ინვესტიციებიდან გამომდინარე სადავო საკითხების რეგულირებისა და განხილვის სხვადასხვა გზას. როგორც წესი, ორმხრივი ხელშეკრულებები განსაზღვრავენ რამდენიმე ალტერნატივას (რასაც ოდნავ ქვემოთ შეეხება მსჯელობა), რომელთაგან ერთ-ერთს აირჩევს დავის მონაწილე მხარე.

¹⁰ საქართველოს მთავრობასა და შვედეთის სამეფოს მთავრობას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და ორმხრივი დაცვის შესახებ, მუხლი 1.1., მიღების თარიღი: 30/08/2008, ძალაში შესვლის თარიღი: 01/04/2009.

¹¹ შეთანხმება საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და დაცვის შესახებ, მიღების თარიღი 18/10/2001, ძალაში შესვლის თარიღი: 01/03/2004.

ამ პრინციპს ე. წ. „გზაგასაყარის პრინციპი“ (*Fork on the Road provision*) ენოდება და გულისხმობს, რომ „ინვესტორი ირჩევს მისი მოთხოვნის განხილვის ფორუმად ადგილსამყოფელი ქვეყნის სასამართლოს ან საერთაშორისო არბიტრაჟს, და ასეთი არჩევის შემდეგ, მისი არჩევანი საბოლოო ხდება¹²“. მაგალითად, საქართველოსა და ჩეხეთის რესპუბლიკას შორის 2009 წლის 29 აგვისტოს დადებული „ინვესტიციების ხელშეწყობისა და დაცვის შესახებ“ შეთანხმების მე-8 მუხლით: „თუ ინვესტორსა და ხელისშემკვერელ სახელმწიფოს შორის წარმოშობილი სადავო საკითხების გადაწყვეტა ვერ ხერხდება დავის გადაწყვეტასთან დაკავშირებით წერილობითი მოთხოვნების წარდგენიდან ექვსი თვის განმავლობაში, ინვესტორი უფლებამოსილია საქმე, საკუთარი შეხედულებისამებრ, გადასცეს

ა) იმ ხელისშემკვერელი მხარის კომპეტენტურ სასამართლოს ან ადმინისტრაციულ ტრიბუნალს, რომელიც დავის მონაწილე მხარეა; ან

ბ) საინვესტიციო დავების გადაწყვეტის საერთაშორისო ცენტრს (ICSID); ან

გ) არბიტრს ან საერთაშორისო საგანგებო საარბიტრაჟო ტრიბუნალს, შექმნილს საერთაშორისო სავაჭრო კანონმდებლობის საკითხებზე გაეროს კომისიის (UNCITRAL) საარბიტრაჟო წესების შესაბამისად. დავის მონაწილე მხარეებმა შესაძლოა წერილობით შეათანხმონ აღნიშნული წესების შეცვლა“.¹³

საქართველოს მიერ დადებული სხვა ორმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებები ასევე ითვალისწინებენ საინვესტიციო დავის მოგვარების მსგავს დებულებებს ამა თუ იმ დათქმის დამატებით თუ – გამოკლებით. მაგალითად, საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის „ინვესტიციების ნახალისებისა და დაცვის შესახებ“ ხელშეკრულება მოიცავს შეთანხმებას დავის განხილვის ზემოხსენებული სამი გზის გარდა ასევე მეოთხე შესაძლებლობაზე, კერძოდ, საერთაშორისო სავაჭრო პალატისათვის მიმართვას, სადაც დავას გადაწყვეტს ერთი არბიტრი ან სპეციალური ტრიბუნალი, შექმნილი საარბიტრაჟო წესების თანახმად¹⁴. საქართველოს რესპუბლიკასა და ირანის ისლამურ რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ურთიერთნახალისებისა და დაცვის შესახებ 1995 წლის 26 სექტემბრის შეთანხმების მე-11 მუხლი კი ითვალისწინებს საინვესტიციო დავების განხილვის მხოლოდ ერთ გზას – სამი წევრისაგან შემდგარ საარბიტრაჟო სასამართლოს, რომელიც იმუშავებს UNCITRAL-ის წესების შესაბამისად¹⁵.

4. უცხოური ინვესტიციებიდან წარმოშობილი დავების დასაშვებობა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში

მართალია, საინვესტიციო დავების განხილვისათვის მხარეები საერთაშორისო არბიტრაჟებისთვის მიმართვა დამკვიდრებული პრაქტიკაა, მაგრამ ეს არ გამოირიცხავს უცხოელი ინვესტორის მიერ დავის დაწყებისას – ე. წ. „გზაგასაყართან“ მისვლისას, საინვესტიციო და-

¹² Dolzer R., Schreuer C., Principles of International Investment Law, Oxford University Press, Oxford, 2006, 216.

¹³ შეთანხმება საქართველოს და ჩეხეთის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ხელშეწყობისა და ორმხრივი დაცვის შესახებ, მიღების თარიღი: 29/08/2009, ძალაში შესვლის თარიღი: 13/03/2011.

¹⁴ შეთანხმება საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და დაცვის შესახებ, მუხლი 12.1. (IV), მიღების თარიღი: 18/10/2001, ძალაში შესვლის თარიღი: 01/03/2004.

¹⁵ შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკასა და ირანის ისლამურ რესპუბლიკას შორის შორის ინვესტიციების ურთიერთნახალისებისა და დაცვის შესახებ, მიღების თარიღი: 26/09/1995, ძალაში შესვლის თარიღი: 22/06/2005.

ვის განხილვისათვის ადგილსამყოფელი ქვეყნის სასამართლო ან ადმინისტრაციულ ორგანოს არჩევას. ასეთ შემთხვევაში, ცხადია, რომ დავის გადასაწყვეტად გამოიყენება შესაბამისი ქვეყნის საპროცესო თუ მატერიალურსამართლებრივი ნორმები, ამ ქვეყნის საერთაშორისო ხელშეკრულებებით განსაზღვრული ვალდებულებების გათვალისწინებით. შესაბამისად, თუ ადგილსამყოფელი სახელმწიფო არის ევროპის საბჭოს წევრი, ეს გულისხმობს, რომ საინვესტიციო დავა შესაბამისი სამართლებრივი წინაპირობების არსებობისას, ასევე შეიძლება, გახდეს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს ქვემდებარე. მით უფრო, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა იცნობს რიგ დავებს, როდესაც ერთი შეხედვით საინვესტიციო დავა საბოლოოდ ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განიხილა (ცხადია, სუბსიდიარულობის პრინციპის გათვალისწინებით)

4.1. უცხოელი ინვესტორის განაცხადის (საჩივრის) დასაშვებობა პარალელური სამართალწარმოების დროს

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ დავის არსებითი განხილვის საკითხზე მსჯელობამდე, აღსანიშნავია, რომ საქმის არსებით განხილვასთან ერთად, არანაკლებ მნიშვნელოვანია ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ საინვესტიციო დავის დასაშვებობის საკითხის გადაწყვეტა, რომელიც განსაზღვრავს წარმოებაში მიღების საკითხს. იმ შემთხვევაში, თუ ინვესტორმა დავის გადაწყვეტის გზად აირჩია ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს სასამართლო და ამონურა დაცვის ყველა შიდასახელმწიფოებრივი საშუალებები, ცხადია, რომ მისი განაცხადი (საჩივარი) ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დასაშვებობის სტანდარტული კრიტერიუმების მიხედვით შემონმდება.

მიუხედავად ამისა, პრაქტიკაში არსებობს შემთხვევები, როდესაც ინვესტორმა აირჩია პარალელური სამართალწარმოება როგორც არბიტრაჟში, ისე ევროსასამართლოში,¹⁶ ე.ი. დაიწყო დავა როგორც საერთაშორისო არბიტრაჟში ისე, ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს სასამართლოში, რომლის სამართალწარმოებისას დაშვებულმა დარღვევებმა განაპირობა ასეთი დარღვევების მიტანა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლომდე. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია განისაზღვროს, თუ რა შემთხვევებშია შესაძლებელი ინვესტორთა პარალელური საქმეების წარმოება და რა კრიტერიუმებით განსაზღვრავს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო მათ დასაშვებობას.

საერთაშორისო საარბიტრაჟო ტრიბუნალში პარალელურად მიმდინარე დავასთან დაკავშირებით უაღრესად საგულისხმოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განმარტება საქმეში: *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, სადაც საკითხი ეხებოდა ევროსასამართლოს მიერ განაცხადის დასაშვებად ცნობის შემდეგ მთავრობის მიერ დასმულ საკითხს მასზედ, რომ ჯერ კიდევ დასაშვებად ცნობამდე კომპანიის სამმა მაჟორიტარმა აქციონერმა (კომერციულმა იურიდიულმა პირმა), რომლებიც ერთობლივად ფლობდნენ აქციათა 60%-ზე მეტს, „ენერგეტიკული ქარტიის“ დარღვევის გამო განაცხადი შეიტანა ჰააგის მუდმივმოქმედ საარბიტრაჟო სასამართლოში¹⁷. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამარ-

¹⁶ *Kriebaum U.*, Is the European Court of Human Rights an Alternative to Investor-State Arbitration?, ნიგნში: *Dupuy P. M., Francioni F., Peterssmann E. U. (eds.)*, Human Rights in International Law and Arbitration, Oxford University Press, Oxford, 2009, 219.

¹⁷ *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, [2011], ECHR, (HUDOC), § 517.

თლომ განიხილა როგორც მთავრობის, ისე განმცხადებლის არგუმენტები და დაასკვნა, რომ აღნიშნული სამართალწარმოებები არ იყო იდენტური. კერძოდ, სასამართლომ აღნიშნა, რომ კვიპროსში რეგისტრირებული ორი აქციონერისა და მენის კუნძულზე რეგისტრირებული ერთი აქციონერის მიერ ჰააგის მუდმივმოქმედ საარბიტრაჟო სასამართლოში რუსეთის ფედერაციის წინააღმდეგ წამოწყებული საარბიტრაჟო დავა სხვა გარემოებებთან ერთად, ემყარებოდა იმავე ფაქტებსა და გარემოებებს, რასაც განმცხადებელი წარმოდგენილ განაცხადშიც ეფუძნებოდა, მაგრამ ამავე დროს, მათ მოჰყავდათ ენერგეტიკული ქარტიიდან გამომდინარე ინვესტორთა უფლებების დარღვევის მრავალი ბრალდება.¹⁸ საწარმოს ზოგიერთმა მინორიტარმა აქციონერმა კი მსგავსი სამართალწარმოებები წარმოიწყო ორმხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულებების საფუძველზე, რის გამოც საბოლოოდ ევროსასამართლომ მიუთითა, რომ მიუხედავად მოცემულ საქმესა და საარბიტრაჟო სამართალწარმოების საქმეებში დავის საგანთა გარკვეული მსგავსებისა, მოსარჩელები იმ (ანუ საარბიტრაჟო) საქმეებში იყვნენ განმცხადებელი საწარმოს აქციონერები, რომლებიც მოქმედებდნენ ინვესტორთა სახით და თავად საწარმო, რომელიც იმ დროს ჯერ კიდევ დამოუკიდებელ იურიდიულ პირს წარმოადგენდა, განმცხადებელი არ ყოფილა.¹⁹ ამავე დროს, ევროსასამართლოსთვის არსებით არგუმენტად იქცა ის ფაქტი, რომ ევროსასამართლოში არსებული საქმე წარდგენილ იქნა განმცხადებელი საწარმოს მიერ საკუთარი სახელით და მიუხედავად იმისა, რომ ზემოხსენებულ აქციონერ იურიდიულ პირებზე შემდგომ განვითარებულმა მოვლენებმა, რამაც საწარმოს ლიკვიდაცია გამოიწვია, გარკვეული გავლენა იქონია, მათ უშუალოდ, პირდაპირ ან არაპირდაპირ, არ მიუღიათ მონაწილეობა სტრასბურგის სამართალწარმოებაში.²⁰ ყველა ამ გარემოებიდან სასამართლომ დაასკვნა, რომ მხარეები საარბიტრაჟო სამართალწარმოებაში და მოცემულ საქმეში სხვადასხვა პირები იყვნენ, რის გამოც ეს ორი საკითხი არ იყო არსებითად ერთი და იგივე კონვენციის 35-ე მუხლის მე-2 პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტის მიზნებიდან გამომდინარე.²¹ შესაბამისად, განაცხადი (საჩივარი) დასაშვებად იქნა მიჩნეული, არსებითად იქნა განხილული და მოპასუხე სახელმწიფოს დაეკისრა უპრეცედენტო თანხა 1,8 მილიარდ ევროზე მეტი განმაცხადებელი კომპანიის აქციონერების სასარგებლოდ²² (იმის გათვალისწინებით, რომ რუსეთის ფედერაციამ მოასწრო დავის არსებითად განხილვის პერიოდში განმცხადებელი საწარმოს ლიკვიდაცია და რეესტრიდან ამორიცხვა).

საარბიტრაჟო დავის გამო განაცხადის დასაშვებლობის საკითხი ასევე დაისვა საქმეში *Le Bridge Corporation Ltd. S.R.L. against the Republic of Moldova*, სადაც უბაჟო ვაჭრობის მაღაზიების მონაწილის ტენდერში გამარჯვებულ საწარმოს ასეთი მაღაზიების ნაწილის მონაწილის შემდეგ, მოლდოვას სასამართლოს გადაწყვეტილების თანახმად გაუქმებულ იქნა ტენდერში გამარჯვების შესახებ გადაწყვეტილება და გამარჯვებულად მისი კონკურენტი იქნა გამოცხადებული, რის გამოც საწარმოს 100%-იანმა დამფუძნებელმა – საფრანგეთის მოქალაქე ფიზიკურმა პირმა სარჩელით მიმართა საინვესტიციო დავების გადაწყვეტის საერთაშორისო ცენტრს (ICSID-ის), მოლდოვასა და საფრანგეთს შორის დადებული ორმხრივი საინვე-

¹⁸ იქვე, § 524.

¹⁹ იქვე.

²⁰ იქვე, § 525.

²¹ იქვე, § 525-526.

²² OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia, Just Satisfaction, [2014], ECHR, (HUDOC), § 38.

ტიციო ხელშეკრულების საფუძველზე.²³ საბოლოოდ ტრიბუნალმა დაადგინა ორმხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულების დარღვევა, ვინაიდან *Le Bridge*-ს არ მიეცა შესაძლებლობა კომპანიის აეროპორტში უბაჟო ვაჭრობის მეხუთე მაღაზია გაეხსნა და მოპასუხე სახელმწიფოს 2 187 487 ევრო დააკისრა²⁴. ამის შემდეგ *Le Bridge*-მა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს მიმართა კონვენციის მე-6 მუხლისა და 1-ლი ოქმის 1-ლი მუხლის დარღვევის პრეტენზიით, რაც გამოიხატებოდა უსამართლო სამართალწარმოებაში, აგრეთვე ასეთი სამართალწარმოებით ქონების დაკარგვაში.

დეტალურად გაეცნო რა ICSID-ში შეტანილ საწარმოს 100%-იანი დამფუძნებლის საჩივარს, ევროსასამართლოსთვის ცხადი გახდა, რომ მის წარმოებაში არსებული განაცხადი არსებითად იგივე იყო, რადგან ორივე საერთაშორისო წარმოებაში ძირითად არგუმენტებს შიდასახელმწიფოებრივ სასამართლოებში მიმდინარე სამოქალაქო დავის უსამართლო ხასიათი წარმოდგენდა²⁵.

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ პირდაპირ მიუთითა მის მიერ განხილულ *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos*-ის საქმეზე გაკეთებულ თავისავე დასკვნაზე და განმარტა, რომ ეს ორი საქმე არ შეიძლებოდა მსგავს საქმეებად ჩათვლილიყვნენ, ვინაიდან აღნიშნულ საქმეში მონაწილეობდა ბევრი ისეთი აქციონერი, რომლებიც არ ახდენდნენ თავიანთი საქმიანობის კოორდინირებას, არ იყვნენ განმცხადებელი საწარმოს მოქმედებების შესახებ საქმის კურსში და რომელთა მხოლოდ ერთი ნაწილი აწარმოებდა საქმეებს სხვადასხვა არბიტრაჟში, მაშინ როცა *Le Bridge*-ის შემთხვევაში ერთადერთი აქციონერი აქტიურად მონაწილეობდა სტრასბურგში მიმდინარე სამართალწარმოებაში, ხოლო როგორც დირექტორი ხელსაც აწერდა ევროსასამართლოში წარდგენილ განაცხადს.²⁶ ასეთ ვითარებაში და იმის გათვალისწინებით, რომ საწარმოს 100%-იანი დამფუძნებელი საინვესტიციო ტრიბუნალში ამტკიცებდა, რომ დაუშვებელი იყო მისი, როგორც ფიზიკური პირის, გამიჯვნა საწარმო *Le Bridge*-საგან, ხოლო ევროსასამართლოში წარდგენილ განაცხადში კი განმცხადებელი საწარმო არ ახდენდა თავის გამიჯვნას თავისივე ერთადერთი დამფუძნებლისაგან, ევროსასამართლოს სხვა გზა არ დარჩენოდა, დაესკვნა, რომ *Le Bridge*-ის განაცხადი იყო არსებითად იგივე, რაც უკვე გადაწყვეტილი იყო „მოკვლევის ან მოგვარების სხვა საერთაშორისო-სამართლებრივი ინსტანციის მიერ და არ შეიცავდა რაიმე ახალ ფაქტობრივ გარემოებას“, რის გამოც დაუშვებელი იყო.²⁷

ამ ორივე საქმეში განვითარებული მსჯელობების შედეგად, პარალელურად მიმდინარე საინვესტიციო დავის დასაშვებობასთან დაკავშირებით მართებულია შემდეგი დასკვნა: საინვესტიციო დავიდან გამომდინარე განაცხადის დასაშვებად მიჩნევისათვის აუცილებელია, განაცხადი არ იყოს არსებითად იგივე. განაცხადი არსებითად იგივედ ჩაითვლება, თუ იგივეა: ა) მხარეები; ბ) სამართლებრივი ნორმები; გ) მოთხოვნის ფარგლები; დ) მოთხოვნის ანაზღაურების სახე.

ამავდროულად, პარალელური განხილვის პროცედურა უნდა იყოს იმგვარად ეფექტიანი, რომ გამორიცხოს ევროსასამართლოს განსჯადობა.

²³ *Le Bridge Corporation Ltd. S.R.L. against the Republic of Moldova*, [2018], ECHR, (HUDOC).

²⁴ იქვე, § 18.

²⁵ იქვე.

²⁶ იქვე, § 29.

²⁷ იქვე, § 31-33.

5. უცხოური ინვესტიციებიდან წარმოშობილი დავების არსებითი განხილვა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ

საინვესტიციო დავები, რომლებზეც პარალელური სამართალწარმოება არ მიმდინარეობს, დასაშვებობის ზოგადი წესების ქვეშ ექცევა და არსებითად განიხილება ხოლმე. უფრო კონკრეტულად, ინვესტიცია (ან ინვესტიციის შედეგად შექმნილი ქონება ან უფლება) მიიჩნევა პირველი მუხლის პირველი პუნქტით განსაზღვრულ საკუთრებად, რის შედეგადაც მასზე მოქმედებს ამ მუხლითა და პრეცედენტული სამართლით განსაზღვრული ყველა კრიტერიუმი. ამასთან, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ითვალისწინებს საინვესტიციო დავიდან გამომდინარე საქმეში ინვესტორის მონაწილეობის რამდენიმე სხვადასხვა შესაძლებლობას.

5.1. ინვესტორი როგორც განმცხადებელი (საჩივრის ავტორი)

თავისთავადაა, რომ სტრასბურგის სამართალწარმოებაში უცხოელი ინვესტორის მონაწილეობის ყველაზე გავრცელებული შემთხვევაა მისი მონაწილეობა განმცხადებლის (საჩივარი ავტორის) სახით, გამომდინარე იქედან, რომ არსებობს მისი უფლებების დაცვის პირდაპირი ინტერესი. საქმეში *Bimmer S.A. v. Moldova*, განმცხადებელი საწარმო იყო მოლდოვაში რეგისტრირებული კომერციული იურიდიული პირი, რომლის დამფუძნებლები იყვნენ მოლდოველი, ამერიკელი და ბაჰამის კუნიშული ინვესტორები, რის შედეგადაც ეს საწარმო მოლდოვას კანონმდებლობიდან გამომდინარე მიიჩნეოდა უცხოური ინვესტიციების შედეგად შექმნილ საწარმოდ და სარგებლობდა კანონით დადგენილი შეღავათებით.²⁸ პრეზიდენტის ბრძანებულებით საწარმოებს ნება მიეცათ, გაეხსნათ უბაჟო ვაჭრობის მაღაზიები, რის საფუძველზე განმცხადებელმა საწარმომ ხელშეკრულება გააფორმა საბაჟო დეპარტამენტთან მოლდოვასა და რუმინეთის საზღვარზე, საბაჟოს ტერიტორიაზე, გაეხსნა მაღაზია, რაზეც აგრეთვე მოიპოვა ორი ლიცენზია უბაჟო ვაჭრობის მაღაზიისა და უბაჟო ვაჭრობის ბარის გახსნის თაობაზე და შეუდგა საქმიანობას 1998 წელს.²⁹ მოგვიანებით, საკანონმდებლო ცვლილებების შედეგად, საბაჟო დეპარტამენტის მიერ მიღებულ იქნა უბაჟო ვაჭრობის ამ პუნქტების დახურვის გადაწყვეტილება მაშინ, როცა „უცხოური ინვესტიციების შესახებ“ კანონის შესაბამისად, უცხოური ინვესტიციებით შექმნილ საწარმოზე ახალი, ნაკლებ ხელსაყრელი კანონმდებლობა არ უნდა გავრცელებულიყო ათი წლის განმავლობაში და აგრეთვე, ასეთი საწარმოს საქმიანობა შეიძლება შეწყვეტილიყო მხოლოდ მთავრობის გადაწყვეტილებით ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით.³⁰

ევროსასამართლომ უდავოდ მიიჩნია ის, რომ ბრძანებამ განმცხადებელს წაართვა უფლება, კონკრეტულ ადგილმდებარეობაზე სამეწარმეო საქმიანობა ეწარმოებინა, რაც წარმოადგენდა პირველი მუხლის პირველი პუნქტით განსაზღვრული საკუთრების უფლებით შეუფერხებელ სარგებლობაში ჩარევას, კერძოდ, კი საკუთრებით სარგებლობის კონტროლს, რომელიც იმავდროულად არ შეესაბამებოდა ეროვნულ კანონმდებლობას და ამდენად, არღვევ-

²⁸ *Bimmer S.A. v. Moldova*, [2007], ECHR, (HUDOC), § 7.

²⁹ იქვე, § 9-10.

³⁰ იქვე, § 13-18.

და განმცხადებლისათვის კონვენციით მინიჭებულ საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლებას.³¹

მსგავსი მიდგომა გამოიყენა ევროსასამართლომ 2008 წელს განხილულ საქმეში *Unistar Ventures GmbH. V. Moldova*, სადაც მოლდოვის სახელმწიფო ავიაკომპანია გარდაიქმნა შპს „ე-არ მოლდოვა“, რომლის 51%-ი წილი დარჩა მოლდოვის სამოქალაქო ავიაციის ადმინისტრაციის საკუთრებაში, ხოლო 49%-ი გადაეცა კომპანია *Unistar Ventures GmbH*-ს, რომელსაც სანაცვლოდ უნდა შეეტანა 2 284 705 აშშ დოლარი სანესდებო კაპიტალში, რაც განხორციელდა კიდევ³².

საპარლამენტო არჩევნებში კომუნისტური პარტიის გამარჯვების შემდეგ, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა შეიცვალა და სამოქალაქო ავიაციის ადმინისტრაციამ როგორც 51%-ის მფლობელმა პარტნიორმა შეცვალა სანარმოს დირექტორი, რასაც მოჰყვა სასამართლო დავები, სარჩელი და შეგებებული სარჩელი, რის შედეგადაც ეკონომიკური სასამართლოს საბოლოო გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილით განისაზღვრა შემდეგი „მხარეები უნდა ჩადგინონ იგივე მდგომარეობაში, რომელშიც ისინი იყვნენ ხელშეკრულების დადებამდე აუდიტორული და საბუღალტრო კონტროლის შემდეგ, რაც უნდა განხორციელდეს მთავრობის, ფინანსთა სამინისტროსა და სამოქალაქო ავიაციის ადმინისტრაციის მიერ“.³³ ასეთი ბუნდოვანი შინაარსის მქონე სარეზოლუციო ნაწილის აღსრულება გართულდა, რამაც გამოიწვია სასამართლოსათვის მიმართვა მისი შინაარსის განმარტებისათვის, რომელმაც ორჯერ განმარტა გადაწყვეტილება, ხოლო საბოლოო განმარტებით მიუთითა რომ მხარეებმა უნდა აუნაზღაურონ ერთმანეთს ყველა აქტივისა და თანხის მოცულობა, რომლითაც მათ მონაწილეობა მიიღეს სანარმოს საქმიანობაში და სანარმოს ყველა მოგება უნდა განაწილებულიყო მათ შორის მათი წილობრივი მონაწილეობის პროპორციულად³⁴. მიუხედავად ამისა, თანხა არ იქნა გადახდილი ინვესტორისათვის, რომელმაც ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს მიმართა. ევროსასამართლომ განიხილა რა საჩივარი, მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ იქედან გამომდინარე, რომ შიდა კანონმდებლობა (სამოქალაქო კოდექსი) ითვალისწინებდა *restitutio in integrum*-ის პრინციპს მხარეთა შორის არსებული ხელშეკრულების შეწყვეტის გამო და ეს აისახა კიდევ სასამართლოს გადაწყვეტილებაში, განმცხადებელს წარმოეშვა მოთხოვნის უფლება, რაც შედეგობდა თავდაპირველი ინვესტიციის და სანარმოს არსებობის განმავლობაში მიღებული მოგების კომპენსაციისაგან, მაგრამ ვინაიდან მთავრობა თავს არიდებდა სასამართლოს გადაწყვეტილების შესრულებას, ეს წარმოადგენდა განმცხადებელი სანარმოს მიერ საკუთრებით შეუფერხებელი სარგებლობის უფლებაში არაპროპორციულ ჩარევას, რითაც დაირღვა კონვენციის პირველი ოქმის პირველი პუნქტი, რის გამოც მოპასუხე სახელმწიფოს ქონებრივი ზიანის სახით 6 700 000 ევრო, ხოლო არაქონებრივი ზიანის სახით 3 000 ევრო დაეკისრა.³⁵ გადაწყვეტილების შინაარსი პირდაპირ მიუთითებს ევროსასამართლოს მიერ ინვესტიციის მოცულობის დადგენის მეთოდზე, ესაა განხორციელებულ ინვესტიციას დამატებული ის მოგება, რომელიც სანარმოს გააჩნდა ინვესტორის მონაწილეობის პერიოდში – ამით ინვესტიციის კომპენსაციის ერთგვარი სტანდარტი იქნა დადგენილი.

³¹ იქვე, § 58.

³² *Unistar Ventures GmbH. V. Moldova*, [2008], ECHR, (HUDOC), § 8.

³³ იქვე, § 6-32.

³⁴ იქვე, § 58.

³⁵ იქვე, § 90, 98.

აღნიშნულ გადანყვეტილებათა ანალიზის საფუძველზე დასკვნის სახით შესაძლებელია ითქვას, რომ იმ შემთხვევებში, სადაც საკუთრება ინვესტიციის ან ინვესტიციის შედეგად შექმნილი ქონების სახით არ ჩამორთმეულა, ევროსასამართლო სახელმწიფოს ჩარევას არა საკუთრების ჩამორთმევად, არამედ საკუთრებით სარგებლობის კონტროლის ღონისძიებად მიიჩნევს, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე შემთხვევაში განმცხადებლებმა ველარ შეძლეს თავიანთი თავდაპირველი საქმიანობის გაგრძელება. ეს ყველაფერი კი ევროსასამართლოს პრაქტიკაში ინვესტორის პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლის მეორე აბზაცის დარღვევას ამასთან, შესაძლებელია ინვესტორის მიერ არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების მიღებაც.

5.2. უცხოელი ინვესტორი როგორც მესამე პირი

უცხოელი ინვესტორი საქმეში განმცხადებლის (მოსარჩელის) სახით მონაწილეობასთან ერთად შეიძლება ჩაებას როგორც მესამე პირიც. ცხადია, ასეთი მონაწილეობა კიდევ უფრო ამაღლებს ინვესტორის უფლებების დაცვის სტანდარტს და ქმნის მათ (ინვესტორთა) მიერ განხორციელებული კაპიტალდაბანდების სიმყარის შეგრძნებას. ამ მხრივ საინტერესოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ განხილული საქმე *Industrial Financial Consortium Investment Metallurgical Union v. Ukraine*, რომელიც შეეხებოდა როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოური ინვესტიციების საკითხს. დავა ეხებოდა 2003 წელს უკრაინის მთავრობის მიერ მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი ფოლადის მწარმოებელი ქარხნის „კრივორიუსტალის“ პრივატიზების შედეგად განვითარებულ მოვლენებს, როდესაც თავდაპირველმყიდველს Industrial Financial Consortium Investment Metallurgical Union-ს დაუბრუნეს მის მიერ გადახდილი 608 მილიონი ევრო, ხოლო აქციების ახალი შემძენი გახდა სანარმო *Mittal Steel Germany GmbH*-ი, რომელმაც 3,9 მილიარდი ევროს სანაცვლოდ შეიძინა „კრივორიუსტალის“ აქციათა 93,02%, ხოლო მოგვიანებით შემძენის უფლებამონაცვლე გახდა *ArcelorMittal Duisburg GmbH*., რომელმაც ევროსასამართლოში წარდგენილი საბუთების მიხედვით შეიძინა სანარმოში მსხვილი ინვესტიცია განხორციელა.³⁶ განმცხადებელმა და აქციათა თავდაპირველმა მფლობელმა Industrial Financial Consortium Investment Metallurgical Union-მა მიმართა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს როგორც პირველი ოქმის პირველი პუნქტის, ისე მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის დარღვევის აღიარების მოთხოვნით. ევროსასამართლომ პირველი ოქმის პირველი პუნქტი დარღვეულად არ მიიჩნია, რადგან განმცხადებლის მიერ აქციების შესაძენად გაღებული თანხა მას უკან დაუბრუნდა. მაგრამ მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის დარღვევა დადგენილად ჩათვალა ადგილობრივ სასამართლოებში გამართული პროცესების დროს არსებული ხარვეზების გამო. თუმცა მოცემულ შემთხვევაში აღსანიშნავი ის არის, რომ ახალ შემძენს, უცხოელ ინვესტორ კომპანიას (*ArcelorMittal Duisburg GmbH*-ს) მიეცა საშუალება, ჩაბმულიყო ევროსასამართლოში მიმდინარე საქმეში როგორც მესამე პირი, რომელსაც, თანახმად კონვენციის 36-ე მუხლის მე-2 პუნქტისა, ევროსასამართლოს შესაბამისი პალატის პრეზიდენტმა ნება დართო თავისი მოსაზრება წარედგინა სასამართლოსათვის³⁷.

³⁶ Industrial Financial Consortium Investment Metallurgical Union v. Ukraine, [2018], ECHR, (HUDOC), § 25.

³⁷ იქვე, § 5.

უცხოელ ინვესტორს მიეცა საშუალება თავისი მოსაზრებები წარედგინა ევროსასამართლოსთვის, რაც აისახა გადაწყვეტილების ტექსტშიც, მაგრამ თავისთავად ამ გარემოებამ ვერ შეაფერხა მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის დარღვევის დაფიქსირება შიდა სასამართლო წარმოებებში არსებული ნაკლოვანებების გამო. ნებისმიერ შემთხვევაში, ეს გადაწყვეტილება საინტერესო პრეცედენტია მესამე პირად მისი საქმეში ჩაბმის გზით ინვესტორის უფლებების წარმოჩენის თვალსაზრისით.

5.3. უცხოელი ინვესტორის სახელმწიფოს მესამე პირად მონაწილეობა საინვესტიციო დავაში

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში ყოფილა შემთხვევა, როცა დავაში მესამე პირად ჩაბმულა ინვესტორის სახელმწიფო. ინვესტიციების დაცვის თვალსაზრისით ამ გარემოებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, ვინაიდან ინვესტორმა იცის, რომ მის მხარეს სათანადო ნების შემთხვევაში, შეიძლება მისი სახელმწიფოც აღმოჩნდეს, რაც ინვესტორის უფლებების დაცვის ხელშემწყობი ფაქტორია. საქმეში *Zlinsat, spol. s.r.o. v. Bulgaria*, სადაც განმცხადებელი იყო ჩეხეთის რესპუბლიკაში რეგისტრირებული იურიდიული პირი, სასამართლომ თავად შეატყობინა ჩეხეთის მთავრობას განაცხადის შეტანის შესახებ, ხოლო ჩეხეთის მთავრობამ ისარგებლა კონვენციის 36-ე მუხლის პირველი პუნქტით და წარადგინა მოსაზრებები³⁸. რაც შეეხება უშუალოდ საქმის არსს, ის საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ განსხვავებით ზემოაღნიშნული სხვა საინვესტიციო დავებისაგან, აქ უცხოელმა ინვესტორმა საბოლოოდ წარმატებით დაიცვა თავისი უფლებები ეროვნულ სასამართლოებში, რომელთა მიმართვის აუცილებლობაც, სავარაუდოდ, გამოიწვია ორმხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულების არარსებობამ. სასტუმროს პრივატიზაციის ხელშეკრულება ქ. სოფიის მუნიციპალიტეტის საბჭოსა და განმცხადებელს შორის 1997 წელს დაიდო, მაშინ როცა ჩეხეთის რესპუბლიკასა და ბულგარეთის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების წახალისებისა და ორმხრივი დაცვის შესახებ ხელშეკრულება მხოლოდ 1999 წელს იქნა დადებული.³⁹ ამისდა მიუხედავად, ევროსასამართლომ მაინც დაადგინა საკუთრების უფლებისა და სამართლიანი სასამართლოს უფლებების ხელყოფა. კერძოდ, პროკურატურის მიერ სამოქალაქო დავაში ჩარევის (სოფიაში მდებარე სასტუმროს პრივატიზების გადაწყვეტილების შეჩერება და ხელშეშლის აღკვეთის მოთხოვნა) კანონით განსაზღვრული ფარგლებისა და ასეთი ჩარევისაგან თავის დაცვის სათანადო პროცედურული ნორმების არარსებობა მიჩნეული იქნა საკუთრებით შეუფერხებელ სარგებლობაში უკანონო ჩარევად. იმავდროულად, სამართლიანი სასამართლოს უფლების ხელყოფა დადგინდა იმის გამო, რომ კანონმდებლობა არ იძლეოდა პროკურატურის მიერ სამოქალაქო საქმეებთან დაკავშირებით მიღებული გადაწყვეტილების სასამართლოს მიერ გადასინჯვის შესაძლებლობას. ამდენად, პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლით განსაზღვრული საკუთრების უფლების დარღვევასთან ერთად, უცხოელ ინვესტორს პროცედურული დარღვევების არსებობისას ასევე შეუძლია მოიხმოს კონვენციის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტიც და ამ ნორმითაც დაიცვას დარღვეული უფლებები.

³⁸ *Zlinsat, spol. s.r.o. v. Bulgaria*, [2006], ECHR, (HUDOC), § 4.

³⁹ ხელშეკრულება ჩეხეთის რესპუბლიკასა და ბულგარეთის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების წახალისებისა და ორმხრივი დაცვის შესახებ, მიღების თარიღი: 17.03.1999, ძალაში შესვლის თარიღი: 30.09.2000.

6. უცხოურ ინვესტიციებთან დაკავშირებული დავების განხილვა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ – უპირატესობები და ნაკლოვანებები

საინტერესოა, თუ რა მიზეზთა გამო შეიძლება აირჩიოს უცხოელმა ინვესტორმა დავის გადანაცხვის პლატფორმად ადგილობრივი სასამართლოების გამოყენება იმ პერსპექტივით, რომ მოიპოვოს უფლება მიმართოს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს და ასეთ პლატფორმად არ აირჩიოს საერთაშორისო არბიტრაჟი. წინამდებარე თავში განხილულია ის უპირატესობანი, რომელიც შეიძლება ჰქონდეს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს საერთაშორისო არბიტრაჟთან მიმართებით.

აღნიშნული საკითხის განხილვისას უნდა გამოიკვეთოს რამდენიმე შედარებითი უპირატესობა:

ა) შეუძლებელია არ იქნეს გაზიარებული დოქტრინაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ „ევროსასამართლოს უდიდეს უპირატესობას წარმოადგენს მოქალაქეობის (ეროვნულობის) პრინციპის არარსებობა, რომელიც მოქმედებს საერთაშორისო საინვესტიციო სამართალში, რის გამოც ინვესტორს, რომლის სახელმწიფოსაც არ აქვს ორმხრივი ან მრავალმხრივი საინვესტიციო ხელშეკრულება, შეუძლია დაეყრდნოს კონვენციის მიერ შეთავაზებულ საკუთრების დაცვას⁴⁰;

ბ) არ არსებობს რაიმე ბაჟი ან მოსაკრებელი, რომელიც საჭიროა ინვესტორისათვის განაცხადის (საჩივრის) ევროსასამართლოში წარდგენისას;

გ) ინვესტორს არ უწევს არბიტრებისა და თავად არბიტრაჟის ძვირადღირებული მომსახურების თანხის გადახდა. მაგალითად, სტოკჰოლმის საარბიტრაჟო ინსტიტუტის 2020 წლის 25 მარტის გადანაცხვით ერთ-ერთ საქმეზე⁴¹ საარბიტრაჟო მოსაკრებლისა და არბიტრთა მომსახურების თანხამ შეადგინა 381 100 ევრო; ხოლო დავების განხილვის საერთაშორისო ცენტრის (ICSID) მიერ განხილულ საქმეზე⁴² ცენტრის ადმინისტრაციულმა ხარჯებმა, არბიტრთა მომსახურების თანხამ და პირდაპირმა დანახარჯებმა შეადგინა 1 059 052, 84 აშშ დოლარი;

დ) ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება დაშვებულ იქნეს პარალელური სამართალწარმოება.;

ე) ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ განხორციელებულმა შეფერხებამ ინვესტიციის შედეგად დაფუძნებული საწარმოს საქმიანობაში ან მიღებული ლიცენზიით სარგებლობაში შეიძლება გამოიწვიოს კონვენციის პირველი ოქმის პირველი პუნქტის ან მე-6 მუხლის პირველი პუნქტის დარღვევა. ამასთან, თუ საინვესტიციო ხელშეკრულება მოქმედებს მხოლოდ ექსპროპრიაციის შემთხვევაში და რეალურად ექსპროპრიაცია არ განხორციელებულა, ასეთ შემთხვევაშიც ევროსასამართლოს მიერ საკუთრების უფლების დაცვა ასევე შეიძლება იყოს ერთ-ერთი არჩევანი, განსაკუთრებით მაშინ როცა სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევა უკანონო

⁴⁰ *Kriebaum U., Is the European Court of Human Rights an Alternative to Investor-State Arbitration?*, ნიგნში: *Dupuy P. M., Francioni F., Petersmann E. U. (eds.), Human Rights in International Law and Arbitration*, Oxford University Press, 2009, 229.

⁴¹ *Sunreserve Luxco Holdings S.A.R.L. (Luxemburg), Sunreserve Luxco Holdings II S.A.R.L. (Luxemburg), Sunreserve Luxco Holdings III S.A.R.L. (Luxemburg) v. The Italian Republic*, §1025, [25.03.2020], <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw11475.pdf>> [19.10.2021].

⁴² *Antin Infrastructure Services Luxemburg S.a.r.l. and Antin Energia Teromosolar B.V. v. the Kingdom of Spain*, § 742, [15.06.2018], <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw9875.pdf>> [19.10.2021].

იყო⁴³. ასეთ შემთხვევაში, საკუთრების კონტროლის არამართზომიერი განხორციელება შესაძლოა გახდეს საჩივრის საფუძველი;

მიუხედავად ამისა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციით სარგებლობას ინვესტორთათვის გარკვეული ნაკლოვანებაც შეიძლება ჰქონდეს; კერძოდ,

ა) შიდა სამართლებრივი საშუალებების ამონაწერის მოთხოვნა, რის გამოც შიდა სასამართლო თუ ადმინისტრაციული პროცედურების დასრულებას შეიძლება რამდენიმე წელი დასჭირდეს;

ბ) ევროსასამართლოს გადატვირთულობა, რაც ხშირად ინვესტორს საკმეათა განხილვის წლების მანძილზე გაჭიანურებას. მაგალითად, *Zlinsat, spol. s.r.o.*-ის საქმეზე განაცხადი წარდგენილ იქნა 1999 წლის 14 დეკემბერს, ხოლო გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა 2006 წლის 15 ივნისს, *Unistar Ventures GmbH*-ის საქმეზე განაცხადი შეტანილ იქნა 2003 წლის 7 მარტს, ხოლო გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა 2008 წლის 9 დეკემბერს, *Le Bridge*-ის საქმეზე განაცხადი შეტანილ იქნა 2009 წლის 27 ივლისს, ხოლო განჩინება დაუშვებლად ცნობის შესახებ ევროსასამართლომ მიიღო 2018 წლის 19 აპრილს;

გ) შედარებით ნაკლები კომპენსაციის მიღების შესაძლებლობა. მაგალითად, საქმეში *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მოპასუხე სახელმწიფოს დააკისრა 1,8 მილიარდი ევრო განმცხადებელის აქციონერების სასარგებლოდ, მაშინ როცა საერთაშორისო არბიტრაჟმა (ჰააგის მუდმივმოქმედმა საარბიტრაჟო სასამართლომ) 2014 წლის 18 ივლისს რუსეთის ფედერაციას დააკისრა: 39 971 834 360 დოლარი *Yukos*-ის აქციონერის, კვიპროსში რეგისტრირებული იურიდიული პირის – *Hulley Enterprises Limited (Cyprus)*-ის – სასარგებლოდ⁴⁴, 8 203 032 751 აშშ დოლარი⁴⁵ მეორე აქციონერის – *Veteran Petroleum Limited (Cyprus)*-ის სასარგებლოდ; 1 846 000 687 აშშ დოლარი⁴⁶ მესამე აქციონერის *Yukos Universal Limited (Isle of Man)*-ის სასარგებლოდ.

7. დასკვნა

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით უცხოური ინვესტიცია ითვლება პირველი ოქმის პირველი მუხლით განსაზღვრულ საკუთრებად. ამდენად, უცხოელ ინვესტორს უფლება აქვს, კვლევაში განხილული სათანადო გარემოებების არსებობისას, შეუფერხებლად მიმართოს ევროსასამართლოს. საჭიროების შემთხვევაში ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია წარმოადგენს ეფექტიან მექანიზმს, რომელიც უზრუნველყოფს უცხოელი ინვესტორების უფლებების დაცვას და მიუხედავად რიგი ნაკლოვანებისა, რაც გამოწვეულია ზოგადად ევროსასამართლოს საქმიანობის შედეგად და არ უკავშირდება ამ ტიპის დავათა თავისებურებებს, ინვესტორები იყენებენ ამ მექანიზმს და, როგორც პრეცედენტები უჩვენებს, აღწევენ კიდევ დარღვეული უფლებების აღდგენას.

⁴³ *Kriebaum U.*, Is the European Court of Human Rights an Alternative to Investor-State Arbitration? ნიგნში: *Dupuy P. M., Francioni F., Petersmann E. U. (eds.)*, Human Rights in International Law and Arbitration, Oxford University Press, Oxford, 2009, 229.

⁴⁴ *Hulley Enterprises Limited (Cyprus) v. the Russian Federation*, UNCITRAL, PCA Case No. 2005-03/AA226, §1888, 18.07.2014, <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw3278.pdf>> [19.10.2021].

⁴⁵ *Veteran Petroleum Limited (Cyprus) v. The Russian Federation*, UNCITRAL, PCA Case No. 2005-05/AA228, §1888, 18.07.2014, <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw3280.pdf>> [19.10.2021].

⁴⁶ *Yukos Universal Limited (Isle of Man) v. The Russian Federation*, UNCITRAL, PCA Case No. 2005-04/AA227, §1888, 18.07.2014, <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw3279.pdf>> [19.10.2021].

ბიბლიოგრაფია:

1. „შეთანხმება საქართველოსა და ავსტრიის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და დაცვის შესახებ“, მიღების თარიღი: 18/10/2001, ძალაში შესვლის თარიღი: 01/03/2004.
2. „შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და იტალიის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და ურთიერთდაცვის შესახებ“, მიღების თარიღი: 15/05/1997, ძალაში შესვლის თარიღი: 26/07/1999.
3. საქართველოს მთავრობასა და შვედეთის სამეფოს მთავრობას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და ორმხრივი დაცვის შესახებ, მიღების თარიღი: 30/08/2008, ძალაში შესვლის თარიღი: 01/04/2009.
4. შეთანხმება საქართველოს და ჩეხეთის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ხელშეწყობისა და ორმხრივი დაცვის შესახებ, მიღების თარიღი: 29/08/2009, ძალაში შესვლის თარიღი: 13/03/2011.
5. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკასა და ირანის ისლამურ რესპუბლიკას შორის შორის ინვესტიციების ურთიერთნახალისებისა და დაცვის შესახებ, მიღების თარიღი: 26/09/1995, ძალაში შესვლის თარიღი: 22/06/2005.
6. ხელშეკრულება ჩეხეთის რესპუბლიკასა და ბულგარეთის რესპუბლიკას შორის ინვესტიციების ნახალისებისა და ორმხრივი დაცვის შესახებ, მიღების თარიღი: 17.03.1999, ძალაში შესვლის თარიღი: 30.09.2000.
7. ნიუ იორკის კონვენცია უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ (1958).
8. ენერგეტიკული ქარტიის ხელშეკრულება (ლისაბონი 1994).
9. ჩრდილოამერიკული თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება (1992).
10. გაბისონია ზ., ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბ., 2011, 138-156.
11. იოსელიანი ალ., სახელშეკრულებო საკოლიზიო სამართალი, თბ., 2011, 157-158.
12. Dolzer R., Schreuer C., Principles of International Investment Law, Oxford University Press, 2006, 46, 49, 216.
13. Dupuy P. M., Francioni F., Petersmann E. U. (eds.), Human Rights in International Law and Arbitration, Oxford University Press, 2009, 219, 229.
14. OECD, International Investment Law: Understanding Concepts and Tracking Innovations, 2018, 8, <<https://www.oecd.org/investment/internationalinvestmentagreements/40471468.pdf>> [14.09.2021].
15. Le Bridge Corporation Ltd. S.R.L. against the Republic of Moldova, [2018], ECHR, (HUDOC), § 18, 29, 31-33.
16. OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos against Russia, [2011], ECHR, (HUDOC), § 517, 524, 525-526.
17. OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos against Russia, [2014], ECHR, (HUDOC) § 38.
18. Bimmer S.A. v. Moldova, [2007], ECHR, (HUDOC), § 7, 9, 10, 13-18, 58.
19. Unistar Ventures GmbH. V. Moldova, [2008], ECHR, (HUDOC), § 6-32, 58, 90, 98.
20. Industrial Financial Consortium Investment Metallurgical Union v. Ukraine, [2018], ECHR, (HUDOC), § 5, 25.
21. Ziinsat, spol. s.r.o. v. Bulgaria, [2006], ECHR, (HUDOC), § 4.
22. Sunreserve Luxco Holdings S.A.R.L. (Luxemburg), Sunreserve Luxco Holdings II S.A.R.L. (Luxemburg), Sunreserve Luxco Holdings III S.A.R.L. (Luxemburg) v. The Italian Republic, §1025, [25.03.2020], <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw11475.pdf>>, [19.10.2021].
23. Antin Infrastructure Services Luxemburg S.a.r.l. and Antin Energia Teromosolar B.V. v. the Kingdom of Spain, [15.06.2018], § 742, <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw9875.pdf>>, [19.10.2021].

24. Hulley Enterprises Limited (Cyprus) v. the Russian Federation, UNCITRAL, PCA Case No. 2005-03/AA226, §1888, 18.07.2014, <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw3278.pdf>> [19.10.2021].
25. Veteran Petroleum Limited (Cyprus) v. The Russian Federation, UNCITRAL, PCA Case No. 2005-05/AA228, §1888, 18.07.2014, <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw_3280.pdf> [19.10.2021].
26. Yukos Universal Limited (Isle of Man) v. The Russian Federation, UNCITRAL, PCA Case No. 2005-04/AA227, § 1888, 18.07.2014, <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw_3279.pdf> [19.10.2021].